

Wat is formatief handelen (niet)?

written by Wessel Peeters

19 december 2023

Formatief handelen is een begrip veel in het onderwijs wordt gebruikt. Op veel scholen en opleidingen wordt gewerkt aan formatief handelen. Toch zijn er ook nog veel misvattingen over het begrip. Wat is formatief handelen nu precies? Waarom is het belangrijk? En hoe kun je er mee aan de slag? Daarover alles in dit artikel.

Wat is formatief handelen?

Formatief handelen kan worden gedefinieerd als: *'alle activiteiten die studenten en docent uitvoeren om de leeractiviteiten van studenten in kaart te brengen, te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te maken over vervolgstappen'* (William & Leahy, 2015). Het gaat om didactische handelingen

die zowel jou als docent als je leerlingen of studenten helpen inzicht te krijgen in waar zij staan, ten opzichte van de beoogde [leerdoelen](#) of [leeruitkomsten](#), en bijbehorende [succescriteria](#). Op basis daarvan kunnen geïnformeerde vervolgacties worden gekozen. Deze vervolgacties kunnen komen van jou als docent (bijvoorbeeld [feedback geven](#)) of van de student of leerling (bijvoorbeeld [extra oefenvragen maken](#)). Formatieve handelingen hebben dus géén summatieve waarden en horen dus ook niet verplicht te zijn.

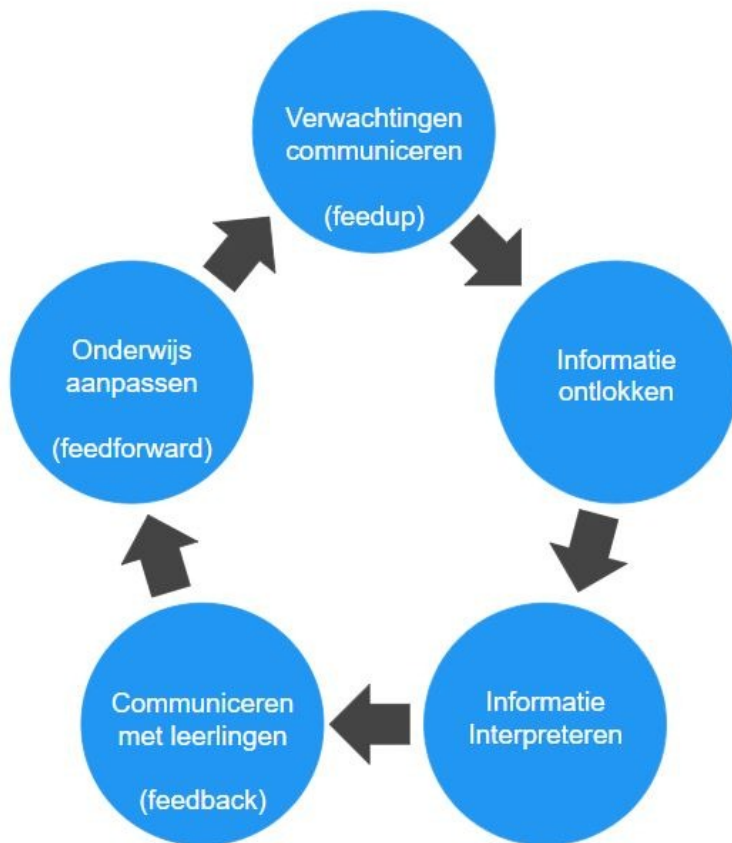
Alle activiteiten die studenten en docent uitvoeren om de leeractiviteiten van studenten in kaart te brengen, te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te maken over vervolgstappen;

Wiliam & Leahy, 2015

Misvattingen over formatief handelen

Over wat formatief handelen is zijn veel misvattingen. Eén misvatting is dat je bij formatief handelen geen cijfer kunt geven. Je zou ook voor formatieve handelingen een cijfer of andere type duiding kunnen geven. Wel heeft dit in dit regelen weinig meerwaarde én kan het het leren in de weg zitten. Een andere misvatting is dat er een verschil is tussen [formatief handelen](#), [formatief toetsen](#) of [formatief evalueren](#). Het zijn allemaal synoniemen: vertaling van het Engelse begrip 'formative assessment'. Je kunt dus ook prima spreken van het 'toetsen van leerlingen of studenten'. Een toets vertaald zich letterlijk naar '[een brug tussen didactiek en leren](#)' (Wiliam, 2021), al wekt dat soms andere associaties op. Meer misvattingen kun je lezen in [dit artikel over misvattingen over formatief handelen](#).

Er zijn verschillende modellen die helpen inzichtelijk te maken wat formatief handelen is. Twee voorbeelden zijn de formatieve toetscyclus (Gulikers & Baartman, 2017) en het model van de vijf formatieve strategieën (Wiliam, 2009):

Figuur 1. Formatieve toetscyclus (Gulikers & Baatman, 2017)

Figuur 2. Vijf formatieve strategieën (Wiliam, 2009)

Waarom zou je formatief handelen?

Formatief handelen kan bijdragen aan [betere leerprestaties](#), [hogere motivatie](#) en het [zelfregulerend leren](#) van je leerlingen of studenten. Het kan bijdragen aan de leerprestaties omdat goede formatieve handelingen je leerlingen of studenten helpen de [leerstof actief te herhalen](#) en [rijke feedback geven](#). Diezelfde handelingen kunnen ook [de motivatie verhogen](#). Allereerst kan er doormiddel van het aandacht besteden aan de handelingen of producten van medeleerlingen of studenten de overtuiging groeien 'als zij het kunnen, dan kan ik het misschien ook wel'. Ten tweede kunnen complex onderdelen in stukjes worden gehakt, zodat er succeservaring kan worden geboden.

Tegelijkertijd kan de motivatie worden vastgehouden door de leerstof juist steeds wat moeilijk te maken op basis van wat leerlingen of studenten al kunnen. Dit wordt ook wel [scaffolding](#) genoemd. Tot slot kan formatief handelen bijdragen aan het [eigenaarschap van leerlingen of studenten](#). Doordat zij inzicht krijgen in waar zij staan ten opzichte van [de boogde leerdoelen of leeruitkomsten](#) kunnen zij beter zelf keuzes maken voor hun leerproces.

Formatief handelen kan bijdragen aan betere leerprestaties, hogere motivatie en meer eigenaarschap van leerlingen of studenten.

Van der Ploeg & Engen, 2022

Waardevolle informatie

Naast het leereffect voor leerlingen en studenten heeft formatief handelen ook tot doel om jou als docent inzicht te geven in waar zij staan. Dit zodat je hier je onderwijs op kunt aanpassen. De activiteiten geven jou informatie over het leren, op basis waarvan je bijvoorbeeld kunt bepalen om extra uitleg te bieden. Of door te gaan naar het volgende onderdeel of juist geïnformeerd kunt differentiëren. Zo kan goed formatief handelen zorgen voor een goede inzet op de [leerfunctie](#), [beslisfunctie en evaluatiefunctie en toetsing](#).

Beslisfunctie

Toetsen helpt jou als docent om zorgvuldig te beslissen wat de volgende stap in het leerproces is. Dit kan ook een beoordeling zijn.

Leerfunctie

Toetsen helpen leerlingen en studenten om actief te herhalen en bieden hen inzicht in waar zij staan ten opzichte van het doel.

Evaluatiefunctie

Toetsen helpen te evalueren in hoeverre het curriculum en de didactiek goed zijn vormgegeven en het op basis daarvan te verbeteren.

Figuur 3. De drie functies van toetsing (Van Schilt-Mol, 2021)

Het uiteindelijke doel is om leerlingen of studenten tot goed leren te laten komen door hen [kwaliteitsbesef bij te brengen](#). Zo werk je stap voor stap toe naar een [betekenisvolle, summatieve beslissing](#).

Hoe kun je je er mee aan de slag gaan?

In de basis is formatief handelen niet ingewikkeld: het gaat om het inzetten van leeractiviteiten oftewel werkvormen die leerlingen of studenten helpen om inzicht te krijgen in waar zij staan ten opzichte van de beoogde [leerdoelen of leeruitkomsten](#). Zo kun je bijvoorbeeld [op deze 6 manieren voorkennis activeren](#) om te onderzoeken en laten inzien wat zij al kennen. Een andere leeractiviteit is uitgewerkt voorbeelden tonen en hen die [vergelijkend laten beoordelen](#). Ook kun je [checken op begrip maken met deze 7 werkvormen](#). Wil je nog meer werkvormen? Bekijk dan [deze toolbox vol inspiratie](#).

Een goede formatieve werkvorm geeft je leerlingen of studenten informatie over waar zij staan ten opzichte van de leerdoelen of leeruitkomsten én helpt hen keuzes te maken voor vervolgacties.

Je kunt formatief handelen verstevigen door coöperatief leren toe te passen. Dit kan bijvoorbeeld door groepsgewijze feedback in te zetten. Een voorbeeld hiervan is het toepassen van live beoordelen. Dit is een werkvorm waarbij alle leerlingen of studenten hun antwoorden op een centrale plek verzamelen, zoals een digitaal document of Padlet. Die worden vervolgens klassikaal worden besproken. Een ander voorbeeld is het inzetten van [peerfeedback](#), waarbij groepsgenoten elkaar feedback geven op elkaars producten of handelingen. Meer werkvormen kun je vinden in [dit artikel over groepsgewijze feedback](#).

Wil je weten in hoeverre je als team bezig bent met formatief handelen? [Download dan eventueel deze vragenlijst](#) om samen in te vullen en er op te reflecteren.

Formatief handelen ontwerpen

Wil je dat formatieve handelingen echt waardevol zijn, dan is het belangrijk om bewust keuzes te maken in waarom en wanneer je welke leeractiviteit inzet en wat de mogelijk vervolgstapen kunnen zijn. Het vraagt om [bewuste ontwerpkeuzes in je curriculum](#). Zo wil je bijvoorbeeld de feedback [zo organiseren dat het helpt om te leren](#) en de leeractiviteiten het zo plannen van de activiteiten dat er voldoende [leerruimte is om tot diep leren te komen](#).

Figuur 4. Leerflow, onze gratis formatieve tool

Om te helpen bij het ontwerpen van formatief handelen hebben we in samenwerking met de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) een werkwijze ontwikkeld genaamd Leerflow. Doormiddel van vijf ontwerpstappen werk je toe naar een krachtig formatief ontwerp. Dit kan zowel op papier als in onze gratis digitale tool kan. Meer over deze tool kun je lezen in [dit artikel over leerflow](#). Direct aan de slag met onze tool? Bezoek dan <https://leerflow.nl>.

Meer weten?

Wil je meer weten over formatief handelen? In het artikel hierboven hebben gelinkt naar veel relevante artikelen. Daarnaast kun je ook bezoeken:

- [Onze themapagina met artikelen, boekentips, podcasts en meer](#)

- <https://www.han.nl/artikelen/2021/03/toolkit-formatief-evalueren/>
  - <https://tlc.uva.nl/article/handleiding-formatief-handelen/>
  - <https://lerenvantoetsen.nl/toolkit-formatief-toetsen/>
-

Dit artikel is afkomstig van [Vernieuwenderwijs.nl](https://www.vernieuwenderwijs.nl).

Bekijk de meeste recente versie van ons artikel op onze website.

Vernieuwenderwijs